

УДК

АНГЛІЙСЬКА МОВЛЕННЄВА НОРМА В БРИТАНІЇ, США ТА КАНАДІ: СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Ярослав ЛАВРЕНЧУК (Київ, Україна)

У статті пропонується детальний хронологічний опис формування мовленнєвих норм англійської мови у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки та Канаді, кожна з яких реалізується відповідно до вимог того середовища, в якому вона функціонує. Проводиться порівняльний аналіз різних підходів до тлумачення термінів, що позначають стандарт англійської мови в її національних варіантах і визначається доцільність вживання окремих із них у XXI столітті.

Ключові слова: літературна норма вимови, національний варіант, південноанглійська, загальноамериканська, стандартна канадійська норми вимовляння.

В статье предлагается детальное хронологическое описание формирования произносительных норм английского языка в Великой Британии, Соединенных Штатах Америки и Канаде, каждая из которых реализуется в соответствии с требованиями той среды, в которой она функционирует. Проводится сравнительный анализ разных подходов к толкованию терминов, которые обозначают стандарт английского языка в его национальных вариантах и определяется целесообразность употребления отдельных из них в XXI веке.

Ключевые слова: литературная норма произношения, национальный вариант, южноанглийская, общеамериканская и канадская нормы произнесения.

The article suggests a detailed chronological overview of forming of pronunciation norms of English in Great Britain, the USA and Canada, each functioning in its own environment. A comparative analysis of various approaches to interpreting the correct terms for naming each standard variant of English is carried out. Selected are the most suitable terms for the 21st century.

Key words: literary pronunciation norm, national variant, standard Southern British, General American and Standard Canadian pronunciation norms.

Постановка проблеми. Усне мовлення кожного з національних варіантів англійської мови дещо відрізняється одне від одного за своїм звучанням, що є цілком природнім для будь-якої мови в її усній формі, тому їх не слід вважати гомогенними [4, с. 101]. Британський, американський, канадський, австралійський і новозеландський національні варіанти англійської мови мають багато спільного між собою, оскільки їх носії здатні розуміти мовлення одне одного майже без зайвих зусиль. Це свідчить про те, що, свого часу, ці варіанти утворилися від єдиної англійської мови [8; 9; 14; 17]. Тому, за доцільне слід уважати, що на сучасному етапі кожному з національних варіантів англійської мови характерні власна норма вимовляння. Однак, спершу варто в'яснити, як саме відбувалося формування вимовних норм національних варіантів англійської мови. Дана проблема є актуальною, оскільки вона нерозривно пов'язана з викладанням і теоретичної, і практичної фонетики в вищих навчальних закладах України.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Особливості історичного розвитку англійської мови загалом і системи її фонем зокрема, відображені в працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Ю.А. Жлуктенко, И.П.Иванова, Л.П. Чахоян, Д. Крісталл, Дж. Уеллз, Л. Брінтон, А. Елліс, М. Горлах, С. Доллінджер, Г. Уайльд та ін. Такі мовознавці, як Д.А. Шахбагова, А.Д. Швейцер, Т. Рьольке, П. Сільва займалися питанням становлення національних варіантів англійської мови. Розвиткові літературної норми англійської мови в Британії та її функціонуванню на сучасному етапі присвячені дослідження та публікації таких лінгвістів і соціолінгвістів, як А. Краттендена, Е. Гімзона, Д.Джоунза, Д. Крісталла, П. Традгіла, Дж. Уеллза, в Америці – У. Лабова, П. Джастиса, В. Райпера, Б. Сільверстайна, в Канаді – Ч. Боберга, В. Авіса, Дж. Чеймберса, С. Доллінджера, Е. Голда тощо. Основними завданнями дослідження є такі: 1) представити детальний хронологічний опис формування мовленнєвих норм англійської мови у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки та Канаді; 2) провести порівняльний аналіз різних підходів до тлумачення термінів, що позначають стандарт

англійської мови в її національних варіантах; 3) обґрунтувати доцільність вживання окремих із них у XXI столітті; 4) окреслити ключові перспективи подальшого експериментально-фонетичного дослідження. **Матеріалом** дослідження слугують історичні дані та проведені дослідження про розвиток і становлення літературних норм національних варіантів англійської мови в Британії, США та Канаді.

Виклад основного матеріалу. У XXI столітті англійська мова стала провідною мовою світу й офіційно вважається національною мовою Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії і Нової Зеландії [1; 6, с. 6; 7; 33, с. 1]. Кожному з цих варіантів притаманні власні особливості реалізації голосних і приголосних фонем у мовленні їх носіїв. У статті розглядатимуться лише британський, американський і канадський національні варіанти англійської мови, що зумовлено їх найбільшою поширеністю, престижністю і кількістю носіїв.

Формування літературної вимовної норми Великої Британії (the Received Pronunciation) розпочалося ще у XVI столітті на основі суміші різних лондонських говорів з елементами акцентів Іст-Мідлендса, Мідлекса і Ессекса, що було зумовлено геополітичними та соціально-економічними факторами [2, с. 35–36; 14; 14; 17; 39]. На відміну від діалекту, який може проінформувати слухача про соціальний статус та освіченість мовця, RP – є акцентом, певною формою і стилем вимовляння, носії якого володіють стандартною англійською мовою [22; 28; 35].

Сам термін був уперше використаний в 1818 році франко-американським лінгвістом П. С. дю Понсо та в 1869 році англійським філологом А. Дж. Еллісом [22; 27; 33]. В 1927 році Г. С. Кеннеді Уайлд увів термін "received standard" (прийнятий стандарт) [38; 39]. Проте, традиційно вважають, що термін "Received Pronunciation (RP)" – який в перекладі з англійської означає прийнята (прийнята, стандартна, нормативна, правильна) вимова, був уведений британським фонетистом Д. Джоунзом, який в першому виданні свого орфоепічного словника English Pronunciation

Dictionary в 1917 році назвав його Public School Accent, – вимовним акцентом, який широко використовувався представниками освічених соціальних прошарків населення у приватних школах країни [17; 25; 28]. На думку фонетиста, даний акцент слід було вважати єдино правильним і нормативним, відтак, у другому виданні свого орфоепічного словника в 1926 році вчений назвав його "Received Pronunciation (RP)" [28]. В лінгвістичній літературі існують ще такі альтернативні назви цього терміну: "the Queen's English", "Oxford English", "PSP" (Public School Pronunciation), "Standard Southern British", "BBC English" і "General British", – які є сучасними еквівалентами південно-західної вимовної норми сучасної розмовної англійської на британських островах [16; 25; 26; 35].

Однак, А. Гімзону термін "the Received Pronunciation" видався занадто загальним, тому в 1980 році вчений запропонував розрізняти три типи RP, а саме: 1) conservative RP (консервативна) – традиційна вимова старшого покоління британців; 2) general RP (загальна) – нейтральний варіант цієї вимови, не пов'язаний з віком, професією чи способом життя мовців; 3) advanced RP – "прогресивний" або "сучасний" варіант RP, який характеризує мовлення молодого покоління Великої Британії [32; 37]. У більш пізніх виданнях 2008 року використовувалися терміни: "General" (загальна), "Refined" (культурна), "Regional" (регіональна) [37]. В 1982 Дж. Уеллз увів поняття "mainstream RP" (основна британська вимова) і "Universal RP" (універсальна британська вимова), зауважуючи, що досить важко відрізнити реальне мовлення від того, що за стереотипом вважають традиційним [37].

Сучасну літературну південноанглійську норму вимови (RP) широко використовують у навчанні британського варіанта англійської мови, в засобах масової інформації та укладанні словників [36]. RP слугує основою для всіх сучасних орфоепічних словників, як, наприклад, нові видання орфоепічного словника Д. Джоунза English Pronunciation Dictionary під редакцією П. Роуча, які публікує видавництво Cambridge University Press; Longman Pronunciation Dictionary, укладачем якого є Дж. Уеллз; орфоепічний словник Дж. Уіндсора

Льюїса; Oxford Dictionary of Pronunciation for Current English, укладачем якого є К. Аптон [36; 37].

Американський варіант англійської мови також має статус національного, оскільки він функціонує як особлива форма єдиної англійської мови на американському континенті, виконуючи функції державної мови, мови науки та культури й усіх сучасних засобів масової інформації США [8; 9]. Хронологія формування і становлення американської англійської вимовної норми розпочалася у XVIII столітті. Її основу склала мова півдня Англії, що підтверджується історією колонізації Америки, яка розпочалась у XVII столітті. Саме в цей період почали виникати різноманітні акценти американського варіанту англійської мови [2, с. 42; 5, с. 14–15; 8; 9].

За даними американської спілки діалектологів, в США існує три основних типи вимови, які А. Шахбагова свого часу назвала регіональними стандартами: 1) східний (the Eastern American); 2) південний (the Southern American); 3) загальноамериканський (General American, GA, Gen. Am.) центральної та північно-західної частини США, який офіційно вважають загальнонаціональною стандартною нормою вимови американського варіанту англійської мови в США [6, с. 15; 7; 17, с. 312–313; 27; 28; 30].

Термін General American був уперше запропонований Дж. Ф. Краппом в 1925 році, який назвав його західно-американським типом мовлення [30, с. 124], а в 1930 році Дж. С. Кеньойн зробив цей термін загальновідомим [30]. Станом на 2000 рік, У. Лабов дійшов висновку, що GA, як стиль і вимовляння американського варіанту англійської мови, характерний лише для західних, центральних штатів США і стандартного варіанту канадської англійської [27]. І RP у Великій Британії, і GA в США має ще такі назви, як "Standard American English" і "Network English" чи "Network Standard", особливо, коли характеризують мовлення дикторів радіо і телебачення [27; 28; 34]. Загальноамериканський варіант вимовляння склав основу таких орфоепічних словників американського варіанта англійської мови, як, наприклад, Noah Webster American Dictionary of the English Language, Merriam-Webster American

English Dictionary, Cambridge American English Dictionary тощо [16; 27; 30].

Дещо інакше склалася ситуація з вимовною нормою канадійського національного варіанта англійської мови, тому що на момент поширення англійської мови в Канаді відповідні норми в Америці та Великій Британії вже сформувалися. Крім того, присутність французької мови як другої офіційної, якою в основному спілкуються в Квебеці, створює відмінну від Америки та Британії і досить складну соціально-лінгвістичну ситуацію в країні [4; 17].

Вплив американського і британського варіантів англійської мови на її канадійський варіант перебуває у центрі уваги лінгвістів ще з 1950-х років [12; 13; 10]. За оцінками вітчизняних і зарубіжних фонетистів, канадійська англійська містить елементи і південноанглійської, і загальноамериканської, проте у своєму звучанні вона більш наближена до GA ніж до RP, що свідчить про двоїстий характер мовлення її носіїв [10, с. 101]. А це, в свою чергу, викликає сумніви в науковій спільноті щодо статусу власної національної норми вимови Канади. З одного боку, це зумовлено відсутністю регіональних стандартів англійської мови на території цієї країни [7; 10; 11; 12; 13], а з іншого – особистим вибором кожного носія англійської мови в Канаді, що залежить від віку, статі, освіченості, професії, місця проживання, політичних поглядів, особистих уподобань мовців, а також поширеністю та престижністю одного з двох функціонуючих вимовних норм [17, с. 340–341].

Термін "канадійська англійська" був уперше використаний в 1857 році Реверендом А.К. Гікі, який висловив своє негативне ставлення до нового варіанту звучання англійської мови, що відрізнявся від "правильної англійської мови" іммігрантів з Британії, і назвав його "зіпсованим діалектом" [10; 15, с. 11].

Сучасна канадійська англійська є результатом п'яти хвиль імміграції, що тривали понад двісті років. З лінгвістичної точки зору, першу хвилю поселенців в Канаді, які постійно розмовляли англійською мови вважають найважливішою. Це були американські колоністи, які залишалися вірними Британській Короні [13; 18; 19; 20; 21; 23; 24]. Вони прибули з Серед-Атлантичних регіонів США,

що включають такі штати, як Нью-Йорк, Нью-Джерсі, Пенсильванію, а іноді Делавер, Меріленд і Вашингтон (округ Колумбію), що свідчить про східне і північноамериканське походження канадійської англійської [14; 29]. Історичний розвиток англійської мови в Канаді недостатньо вивчений, проте, з ХІХ століття вона почала набувати власних рис [19; 28]. Другою хвилею поселенців були іммігранти з Британії та Ірландії після англо-американської війни 1812-1815 років, які були занепокоєнні впливом і домінуванням Америки на жителів Канади [15; 19; 28]. Усі подальші хвилі імміграції досягли свого апогею в 1910 і 1960 роках, що перетворило Канаду на багатокультурну країну, яка готова приймати й адаптуватись до будь-яких лінгвістичних змін [3; 15]. Мовлення канадійців отримало назву Standard Canadian English (стандартної канадійської англійської), який за оцінкою У. Лабова є гомогенним і має більше точок дотику з загальноамериканським ніж південноанглійським варіантом вимовляння. Стандартною канадійською розмовляють на заході й материковому центрі Канади, а також в інших регіонах країни, а саме представники середнього класу міського населення, які народилися і вирости в англійській сім'ї [20; 27]. Канадійську англійську, якою розмовляють на півночі країни називають аборигенською, на сході – ньюфаундлендською і атлантичною, а в Квебеці – квебекською [28].

Особливості цього варіанта англійської мови відображені в таких словниках, як: Canadian Oxford Dictionary, A Dictionary of Canadianisms on Historical Principles, Gage Canadian Dictionary, Compact Dictionary of Canadian English, The Houghton Mifflin Canadian Dictionary of the English Language, The Penguin Canadian Dictionary, The Canadian Oxford Dictionary тощо [23, с. 73–74].

Висновки та перспективи. На сучасному етапі, південноанглійська мовленнєва норма (RP, BBC English, General British) є офіційно прийнятою, визнаною й стандартною мовленнєвою нормою британського національного варіанта англійської мови у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії, незважаючи на те, що її носії складають меншість населення країни. В США статус національної носить загальноамериканська мовленнєва

норма (General American, GA), а канадійську англійську (Standard Canadian) вважають частиною північноамериканської англійської мови, яку розглядають разом із загальноамериканською (GA) як єдину північноамериканську мовленнєву норму (North American English Pronunciation) [19; 20; 21]. Для багатьох носіїв та неносіїв англійської мови їхнє звучання нічим не відрізняється одне від одного [20; 23]. Однак, саме стандартний канадійський варіант англійської мови і відрізняє RP від GA [28].

Таким чином, сучасна англійська мова є гнучкою, негомogeneous, проте цілісною системою, яка існує і реалізується у своїх національних варіантах, що утворилися на основі різних діалектів, кожен з яких характеризується власними особливостями вимовляння.

Перспективним убачається проведення експериментально-фонетичного дослідження з метою виявлення особливостей реалізації голосних і приголосних фонем англійської мови в підготовленому та спонтанному мовленні носіїв британського, американського та канадійського національних варіантів англійської мови з подальшим визначенням ступеню стабільності і варіативності диференційних ознак голосних і приголосних фонем.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Жлуктенко Ю. А. Теория национальных вариантов языка / Ю. А. Жлуктенко, В. И. Карабан // Варианты полинациональных литературных языков. — К., 1981. — С. 5—19.
2. Иванова И.П., Чахоян Л.П. История английского языка/ И.П. Иванова//Учебник. М., “Высшая школа”, 1976. — 319 с.
3. Пивоварова Т.Д. Канадский английский в культурно-историческом контексте/Т.Д. Пивоварова//Вопросы филологии №1 (22).— 2006. — С. 87—91.
4. Сеттарова М.Д. Английский язык в национальных вариантах /М.Д. Сеттарова // Культура народов Причерноморья. — 2008. — № 138. — С. 100—103.

5. Шароварова С. Акцентна норма сучасної англійської мови / Станіслава Шароварова. — Наукові записки. — Випуск 73. — Серія: Філологічні науки(мовознавство): У 2 ч. — Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. — 2007. — Ч. 1. — С. 219 — 225.
6. Шахбагова Д.А. Varieties of English pronunciation/ Д.А. Шахбагова. — М.: Высшая школа. — 1982. — 125 с.
7. Шахбагова Д.А. Фонетическая система английского литературного языка/ Д.А. Шахбагова. — М.: Высшая школа. — 1986. — 425 с.
8. Швейцер А.Д. Американский вариант литературного языка в США. Пути формирования и современный статус/А.Д. Швейцер//Вопросы языкознания. — 1983. — №6. — С. 3—17.
9. Швейцер А.Д. К вопросу о типологии национальных вариантов языка/ А.Д. Швейцер. — К.: Наукова думка. — 1981. — С. 21 — 31.
10. Avis, Walter S. A Dictionary of Canadianisms on Historical Principles. Toronto, ON: Gage Ltd. pp. s.v. Canadian English. — 1967. — 927 p.
11. Bloomfield, Morton W. Canadian English and its relation to eighteenth century American speech. Journal of English and Germanic Philology, 1948. — № 47. — P. 59—66
12. Boberg Ch. Standard Canadian English/ Charles Boberg // In Raymond Hickey. Standards of English: Codified Varieties Around the World. Cambridge University Press. — 2004. P. 159.
13. Boberg Ch. The English Language in Canada. Status. History and Comparative Analyses/ Charles Boberg// McGill university in Montreal. — 2010. — 270 p.
14. Brinton, Laurel J., and Fee, Marjery, ed. Ch. 12. in The Cambridge history of the English language. Volume VI: English in North America., Algeo, John, ed. — 2005. — P. 422—440.
15. Chambers, J. K. English in Canada. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — P. 89—107.
16. Cruttenden, Alan. Gimson's Pronunciation of English (7th ed.), London: Hodder. — 2008. — 126 p.

17. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*/ David Crystal// Cambridge University Press. — 1997. — 489 p.
18. Dollinger, Stefan. *English in Canada. Handbook of World Englishes* (2nd ed.). Wiley-Blackwell. — 2016. — 453 p.
19. Dollinger, Stefan. *New-Dialect Formation in Canada*. Amsterdam: Benjamins. — 2008. — P. 279.
20. Dollinger, Stefan. *Varieties of English: Canadian English in real-time perspective*. In *English Historical Linguistics: An International Handbook*. Alexander Bergs & Laurel J. Brinton (eds), 2012. — P. 1858—1880.
21. Dollinger, Stefan. *Canadian English*. Public OED.com. Oxford University Press. — 2011. — 14 p.
22. Ellis, Alexander J. *On early English pronunciation*, New York, 1969. — P.1–88.
23. Gold E., McAlpine J. *Canadian English: A Linguistic Reader*/ E. Gold, J. McAlpine// Number 6. Strathy Language Unit. Queen's University. Kingston, Ontario. — 2010. — 241 p.
24. Görlach, M. *The development of Standard English*. In M. Görlach (Ed.), *Studies in the History of the English Language*. Heidelberg: Carl Winter. — 1988. — P. 9—64.
25. Jones, Daniel. *An outline of English Phonetics*/ Daniel Jones//Reader in phonetics in the university of London, 1922. — 222 p.
26. Justice W. P. *Relevant Linguistics*/ W.P. Justice. // *An introduction to the Structure and Use of English for Teachers*. — 2004. — 309 p.
27. Labov, William. *Dialect diversity in America: The politics of language change*. University of Virginia Press, 2012. — P. 1—2.
28. Labov, William; Ash, Sharon; Boberg, Charles. *Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. — 2006. — P. 148.
29. McArthur, T. *Concise Oxford companion to the English language*// Oxford, UK: Oxford University Press. — 2005. — P. 96—102.

30. Riper V., William R. General American: An Ambiguity. *Dialect and Language Variation*, 2014. — P. 124—242.
31. Roelcke T. Variatiostypologie – Variationstypology/ Thorsten Roelcke// *Einsprachtypologisches Handbuch der europäischen Sprachen*. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=eP9NoBW73qUC&pg=PR1&lpg=PR1&dq=Variationstypologie>. — 1044 p.
32. Schmitt, Holger. The case for the epsilon symbol (ε) in RP DRESS. *Journal of the International Phonetic Association*, 37 (3). — 2007. — P. 321—328
33. Silva P.V. English and Englishes. – Режим доступу: [wiredspace.wits.ac.za/bitstream/handle/.../ENGLISH AND ENGLISHES.pdf?..](http://wiredspace.wits.ac.za/bitstream/handle/.../ENGLISH_AND_ENGLISHES.pdf?..)
34. Silverstein, Bernard. *NTC's Dictionary of American English Pronunciation*, Lincolnwood, Illinois: NTC Publishing Group, 1994. — 326 p.
35. Trudgill, Peter. *The Dialects of England*, Blackwell, 1999. — 154 p.
36. Upton, Clive. Received Pronunciation. *A Handbook of Varieties of English*, Walter de Gruyter, 2004. — P. 217—230.
37. Wells, John C. *Accents of English. An Introduction*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1982. — P. 55—69.
38. Windsor, Lewis Jack. Review of the Daniel Jones English Pronouncing Dictionary 15th edition. — 1997. — P. 241—241.
39. Wyld, Henry C. K. *A short history of English* (3rd ed.), London. — 1927. — 294 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ярослав Лавренчук – аспірант II року навчання кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Наукові інтереси: фонетика і фонологія англійської мови, теорія та практика перекладу, інноваційні методи навчання англійської мови в ВНЗ.